

อำนาจเชิงโครงสร้างของระบบเทคโนโลยี :
ศึกษากรณีอินเทอร์เน็ตไทย ช่วงก่อนรัฐประหาร 2549

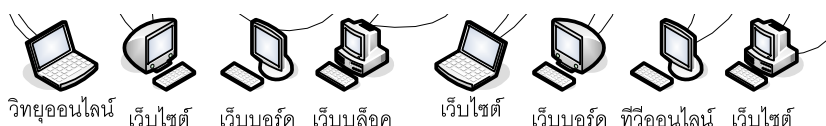
Structural Power of Technological System :
A Case Study of Internet in Thailand Before 2006-Coup d' Etat

ชาญชัย ชัยสุขโกศล

อาจารย์ประจำ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

โทรศัพท์ : 02-849-6076

ทุกวันนี้ เมื่อเราต้องการทราบเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อต้านรัฐบาลหนึ่งๆ เราก็จะเปิด โปรแกรม อินเทอร์เน็ตเบราว์เซอร์ขึ้น แล้วไปที่ google.com (หรือ search engine ตระกูลอื่นๆ) เพียงใส่คำว่า “กลุ่มต่อต้านรัฐบาล” หรือคำสำคัญที่มีความอ่อนไหวทางการเมืองอื่นๆ เข้าไป ก็จะปรากฏผลการสืบค้นหน้าเว็บมากมายทั่วโลกที่เกี่ยวข้อง คำๆนี้ปรากฏขึ้นให้เขาไปเสิร์ฟข้อมูลข่าวสารต่อไปได้อีกมากมาย ทั้งที่เป็นเนื้อหาประเภทเว็บไซต์ เว็บบอร์ด เว็บบล็อก วิทยูออนไลน์ หรือโทรทัศน์ออนไลน์ เพียงแค่นั่งอยู่หน้าจอคอมพิวเตอร์ปลายทาง (เปรียบได้ดังภาพด้านล่าง) ¹

การกระทำในลักษณะดังกล่าวแทบจะกลายเป็นการปฏิบัติศาสนกิจของคนยุคนี้ไปแล้ว แต่เราจะแน่ใจได้ว่าอย่างไร ว่าผลการสืบค้นจาก search engine นั้นๆ จะเป็นผลทั้งหมดที่สามารถค้นพบได้? กล่าวอีกนัยหนึ่ง มีข้อมูลบางส่วนถูกกลั่นกรองออกไปบ้างหรือไม่? คำถามนี้เราไปสู่การตั้งคำถามต่อระบบเทคโนโลยีอีกหลายคำถาม เช่น

1. ศาสนกิจยุคใหม่ดังกล่าวนี้ เป็นไปได้ เพราะมีอะไรรองรับอยู่บ้าง?
2. มีเทคโนโลยีชนิดใดบ้างและมีกลุ่มองค์กรใดบ้างเข้ามาเกี่ยวข้องกับการประกอบกิจนี้?
3. เทคโนโลยีนาซนิก กลุ่มองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้อง และผู้ใช้ ในฐานะผู้บริโภคเนื้อหาอินเทอร์เน็ต สัมพันธ์กันอย่างไรเพื่อให้ศาสนกิจแห่งการสืบค้นและบริโภคข้อมูลข่าวสารดังกล่าวเป็นไปได้?
4. การทำงานร่วมกันนี้กลายมาเป็นแบบแผนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างไร?
5. อำนาจเหล่านี้ปิดกั้นหรือส่งเสริมเสรีภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายผู้กระทำการเหล่านี้บ้าง?
6. มีใคร/องค์กรใดบ้างเป็นเจ้าของหรือมีอำนาจควบคุมกิจกรรมอินเทอร์เน็ตของคนไทย (ผ่านการแทรกแซงและควบคุมระบบอุปกรณ์/เทคโนโลยีเหล่านี้)?

* * * * *

ในทุกยุคทุกสมัย เทคโนโลยีมีความข้องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของคนในสังคมทั้งสิ้น เทคโนโลยีแต่ละชนิดล้วนไม่ได้ปราศจากมิติทางการเมืองและอำนาจ ดังที่นักวิชาการคนหนึ่งในวงการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีศึกษา (Science and Technology Studies : STS) เคยชวนคิดผ่านชื่อบทความคลาสสิกชิ้นหนึ่ง ว่า “Do artefacts have politics?” (สิ่งประดิษฐ์มีประเด็นการเมืองหรือไม่?) (Winner, 1986) อำนาจที่แฝงฝังอยู่ในโครงสร้างของระบบเทคโนโลยีมีผลในการกำหนดรูปลักษณะกิจกรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น โดยเฉพาะกิจกรรมทางการเมือง กระนั้น งานวิจัยทางสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ของไทยที่ศึกษาเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีอยู่น้อยมากเช่นกัน

งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามอย่างหนึ่งที่จะพารัฐศาสตร์ไปยังดินแดนของเทคโนโลยี และชักชวนวิศวกรรมศาสตร์มาท่องเที่ยวในดินแดนการศึกษาเรื่องอำนาจ เพื่อก้าวให้พ้นการศึกษากระแสหลักของสังคมไทยที่

¹ บทความวิจัยชิ้นนี้ ปรับปรุงมาจากเนื้อหาส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของข้าพเจ้า ซึ่งศึกษาเหตุการณ์ทางการเมืองช่วงขั้วใต้อิทธิพลทักษิณ จนถึงเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 (ดูเพิ่มเติมได้ใน ชาญชัย ชัยสุข โสภค (2552)) เหตุการณ์หลังจากนั้นจึงไม่ปรากฏอยู่ในที่นี้มากเท่าที่ควรจะเป็น จึงนับเป็นจุดอ่อนประการหนึ่งของบทความนี้ ขอขอบคุณโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำหรับเงินทุนสนับสนุนการศึกษา

เน้นสาขาวิชาเป็นที่ตั้ง (discipline-based) ไปสู่ประเด็นปัญหาใหม่ๆที่แตกต่างออกไป จากพื้นฐานภูมิการศึกษาของข้าพเจ้าที่ร่ำเรียนมาทางวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตเป็นเทคโนโลยีที่ข้าพเจ้าพอจะมีพื้นความรู้อยู่บ้าง แม้จะไม่เชี่ยวชาญมากนัก ในงานวิจัยนี้ ข้าพเจ้าจึงเลือกหยิบเทคโนโลยีการสื่อสารชนิดนี้ขึ้นมาศึกษามิติทางอำนาจและการเมืองภายในตัวระบบเทคโนโลยี ในที่นี้ จะหยิบยืมกรอบการวิเคราะห์มาจากแวดวงวิชาการในสาขาวิชาย่อยที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีศึกษา” (Science and Technology Studies : STS) หรือบางครั้งเรียกว่า “สังคมศึกษาของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” (Social Studies of Science & Technology) ซึ่งเป็นวิชาประเภทข้ามสาขา (trans-discipline) ที่ลงหลักปักฐานในแวดวงวิชาการตะวันตกมากกว่า 30 ปีแล้ว แต่ยังไม่ปรากฏมีอยู่ในแวดวงวิชาการไทยเลยก็ได้²

บทความนี้พยายามจะตอบชุดคำถามข้างต้น เพื่อขยายขอบเขตความรู้ทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตของเราให้ขยายออกจากเพียงการสัมพันธ์กับจอกคอมพิวเตอร์ (ดังแสดงในภาพด้านบน ในหน้าที่แล้ว) กลายเป็นภาพกว้างเชิงระบบ (ดังแสดงในตารางที่ 1 ซึ่งเป็นผลการสังเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้) ทั้งนี้ งานชิ้นนี้จะจำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่ที่ช่วงก่อนรัฐประหาร 2549 เนื่องจากอินเทอร์เน็ตไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปอีกมากภายหลังจากนั้น และจำเป็นต้องศึกษาแยกเป็นงานอีกชิ้นหนึ่ง งานชิ้นนี้จะพิจารณาอำนาจเชิงโครงสร้างภายในระบบอินเทอร์เน็ตไทยโดยใช้ “เมทริกซ์เทคโนโลยีกับอำนาจ” ดังตารางข้างล่าง

	มิติเชิงโครงสร้างเทคโนโลยี	มิติการเป็นเจ้าของ/การเข้าถึง	มิติเชิงสถาบัน
ชั้นโครงข่ายพื้นฐาน			
ชั้นช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต			
ชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ต			

ในแง่เทคโนโลยี เมทริกซ์นี้แบ่งอินเทอร์เน็ตเป็น 3 ชั้น ดังนี้ (1) **ชั้นโครงข่ายพื้นฐาน (Network Infrastructure)** ได้แก่ โครงข่ายโทรคมนาคม, วงจรเช่า (leased line / circuit), สายส่งสัญญาณ/สายโทรคมนาคม (transmission / telecommunication line), เกตเวย์อินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศ (International Internet Gateway: IIG) ทำหน้าที่คล้ายชุมสายโทรศัพท์ (สำหรับการสื่อสารแบบโทรศัพท์) สำหรับโทรออกต่างประเทศ, ชุมสายแลกเปลี่ยนข้อมูลอินเทอร์เน็ตในประเทศ (National Internet Exchange: NIX) (2) **ชั้นช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (Internet Access)** ประกอบด้วยบริการหลักๆที่เกี่ยวข้อง 3 ประเภท ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISPs), บริการเว็บโฮสติ้ง (web-hosting) หรือรับฝากเว็บไซต์ และศูนย์ข้อมูล (Data Center) ซึ่งให้บริการรับฝากเครื่องเว็บเซิร์ฟเวอร์ และ (3) **ชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ต (Internet Content)** ซึ่งประกอบด้วยเว็บไซต์, เว็บบอร์ด, เว็บบล็อก (weblog), ทิวออนไลน์, วิทยุออนไลน์, เว็บเครือข่ายสังคม (social network site) ฯลฯ

² บทความที่ให้ภาพรวมแนวการวิเคราะห์มิติทางสังคมของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้ในบทความสั้นๆเรื่อง “The Story-lines of Technological Change: Innovation, Construction and Appropriation.” (Jamison and Hård 2003) หรือ *Handbook of Science and Technology Studies*” (Hackett, et al. 2007) งานชิ้นใหญ่หนา 1,080 หน้า ที่สามารถแสดงสถานะความรู้วิชาการในสาขานี้ได้ระดับหนึ่งหรืองานที่ได้รับแปลภาษาไทยแล้ว เรื่อง “เปิดมิติวิทยาศาสตร์” (Introducing Science) (ชาร์ดาร์, เชียฮุดดิน. 2552) สำหรับงานวิชาการไทยเท่าที่พอจะพบเห็น โปรดพิจารณางานวิจัยเรื่อง “วิทยาศาสตร์ในสังคมและวัฒนธรรมไทย” (โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2545)

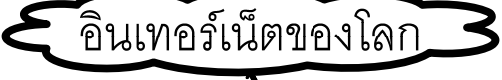
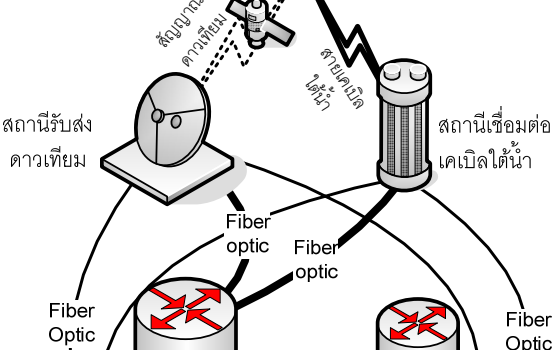
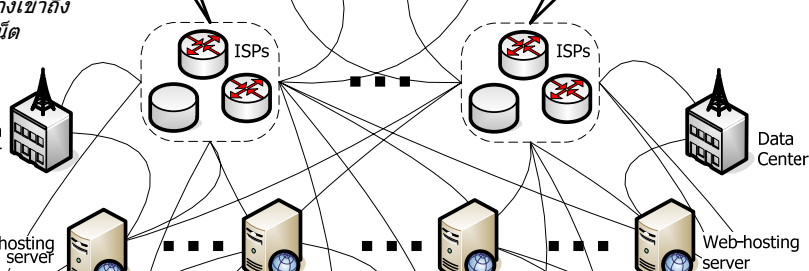
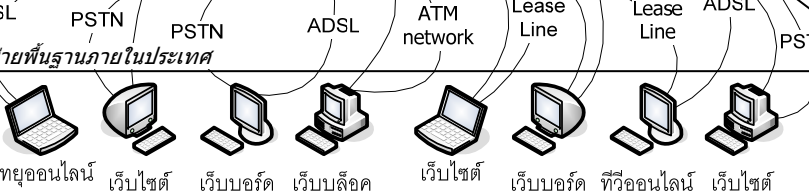
ในแง่อำนาจ เมทริกซ์นี้แบ่งอำนาจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ (1) มิติเชิงโครงสร้าง โดยศึกษาว่าโครงสร้างเทคโนโลยี หรือในความหมายรูปธรรม คือ การเชื่อมต่อระหว่างอุปกรณ์หรือแอปพลิเคชันต่างๆ กลายเป็นระบบเทคโนโลยี มีระดับความเข้มข้นระหว่างการประชุมศูนย์กับการกระจายศูนย์อำนาจอย่างไร (2) มิติเชิงการเป็นเจ้าของ/การเข้าถึง โดยศึกษาว่าเทคโนโลยีนั้น มีลักษณะเป็นระบบปิด/เปิดต่อกลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด หรือ อีกนัยหนึ่ง มีกลุ่ม/องค์กรมากน้อยเพียงใดที่สามารถเข้าไปข้องเกี่ยวกับการจัดการกับเทคโนโลยีนั้นๆ ได้ (3) มิติเชิงสถาบัน “สถาบัน” หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ซึ่งถูกกำกับไว้ด้วยกฎหมายหรือกฎกติกาแบบไม่เป็นทางการ ในที่นี้ สนใจว่า แบบแผนเชิงสถาบันที่เกิดขึ้นนั้น เอื้อต่อการควบคุมหรือเอื้อต่อการส่งเสริมเสรีภาพอย่างไร

1. โครงสร้างเทคโนโลยี

การที่เราสามารถเข้าถึงเนื้อหาอินเทอร์เน็ตหนึ่งๆ (เช่น เว็บไซต์แห่งหนึ่ง) ได้ นั้น จำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีชนิดต่างๆ มากมายมาผสมผสาน ที่เชื่อมต่อกันเป็นระบบเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตขนาดใหญ่ และทำงานร่วมกันในการรับส่งข้อมูลระหว่างอุปกรณ์ต่างๆ ดังนี้ (ดูตารางที่ 1 หน้าถัดไป ประกอบ)

(1) เราจะต้องเชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ต โดยลี้กอินผ่านระบบการให้บริการช่องทางการอินเทอร์เน็ต (ISPs) รายหนึ่ง จากนั้นจึงส่งข้อมูลคำสั่ง ว่าต้องการเปิดเว็บใดไปยังเครื่องเซิร์ฟเวอร์ของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ในที่นี้เรียกว่า “บิต” (bit) ซึ่งเป็นเลขฐานสอง อันเป็นรูปแบบพื้นฐานที่สุดของภาษาคอมพิวเตอร์) (2) บิตคำสั่งดังกล่าว จะถูกส่งผ่านโครงข่ายโทรคมนาคมพื้นฐานเชื่อมต่อภายในประเทศทั้งที่เป็นแบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง (ADSL) หรือระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วต่ำ (PSTN) รวมทั้งระบบโครงข่ายเอทีเอ็มหรือสายเช่า (lease line) ประเภทต่างๆ เพื่อเรียกข้อมูลจาก (3) คอมพิวเตอร์เซิร์ฟเวอร์ที่ทำหน้าที่เป็นเว็บโฮสติ้ง ซึ่งถ้าเป็นเว็บใหญ่ก็จะตั้งอยู่ที่ (4) ศูนย์ข้อมูล (Data Center) ซึ่งให้บริการรับฝากเครื่องเซิร์ฟเวอร์ด้วย ถ้าข้อมูลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตไม่ได้อยู่ที่ระบบให้บริการอินเทอร์เน็ตนั้นๆ บิตคำสั่งขอข้อมูลดังกล่าวก็จะต้องวิ่งขึ้นไปในที่อื่น กรณีเว็บนั้นๆ อยู่ภายในประเทศ (เช่น pantip.com เป็นต้น) บิตคำสั่งจะวิ่งไปที่ (5) ชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศ เพื่อวกกลับลงมาสู่ (6) ระบบให้บริการอินเทอร์เน็ตของรายอื่น ซึ่งเชื่อมต่อกับ (7) เว็บโฮสติ้งเครื่องที่เก็บข้อมูลของ (8) เว็บไซต์ตัวที่ต้องการเข้าถึง แต่ถ้าเว็บโฮสติ้งนั้นๆ อยู่ต่างประเทศ (เช่น youtube.com เป็นต้น) คำสั่งขอข้อมูลก็จำเป็นจะต้องวิ่งไปที่ (9) เกตเวย์อินเทอร์เน็ตเข้า/ออกระหว่างประเทศ เพื่อวิ่งต่อโดยผ่าน (10) สายใยแก้วนำแสงภาคพื้นดินไปที่ (11) สถานีรับส่งดาวเทียม หรือ (12) ที่จุดเชื่อมต่อสายเคเบิลใต้น้ำ เพื่อออกสู่เครือข่ายอินเทอร์เน็ตของโลกต่อไป เมื่อได้พบเซิร์ฟเวอร์ที่ตั้งของเว็บโฮสติ้งนั้นๆ แล้ว บิตข้อมูลเนื้อหาของเว็บโฮสติ้งนั้นๆ ก็จะถูส่งให้วิ่งย้อนกลับยังเครือข่ายอุปกรณ์ต่างๆ ตามที่วิ่งมา (กรณีนี้เป็นเพียงตัวอย่างพื้นฐาน กรณีจริง จะมีเทคนิคอีกมากมาย เพื่อลดความล่าช้าของการวิ่งหาข้อมูล เช่น ระบบพรีอ็อกซีเซิร์ฟเวอร์ที่ติดตั้งไว้ตามอุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น)

พิจารณาในมิติเชิงโครงสร้างเทคโนโลยีแล้ว อุปกรณ์แต่ละชั้นที่เรียงรายอยู่ในแต่ละชั้นทางเทคโนโลยีของอินเทอร์เน็ต จะมีราคาและประสิทธิภาพแตกต่างกันไป ราคาของอุปกรณ์เหล่านี้จะเป็นตัวพิจารณาภาวะการผูกขาดของระบบเทคโนโลยีในแต่ละชั้นได้ระดับหนึ่ง กล่าวคือ ในชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ตัวเทคโนโลยี (หรือเรียกว่า “แอปพลิเคชัน” จะถูกต้องกว่า) ที่ใช้การผลิตเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างเว็บไซต์หรือเว็บบอร์ดนั้น นับว่ามีราคาถูกที่สุด ทำให้ชั้นนี้เป็นชั้นที่มีลักษณะการรวมศูนย์ของระบบน้อยที่สุด การสร้างเนื้อหาอินเทอร์เน็ตก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยากจนเกินไป ดังที่เห็นในปัจจุบันว่ามีเว็บไซต์และเนื้อหาอินเทอร์เน็ตประเภทอื่นๆ อยู่อย่างมหาศาล

มิติเชิงโครงสร้างเทคโนโลยี	มิติเชิงการเป็นเจ้าของ/เข้าถึง	มิติเชิงสถาบัน
 <p style="text-align: center;">อินเทอร์เน็ตของโลก</p>		
 <p>ชั้นโครงข่ายพื้นฐานเชื่อมต่อภายนอกประเทศ & ระดับประเทศ</p> <p>สถานีรับส่งดาวเทียม, ดาวเทียม, สถานีเชื่อมต่อเคเบิลใต้น้ำ, สายเคเบิลใต้น้ำ, Fiber optic, Fiber optic, Fiber optic, Fiber optic, เกตเวย์อินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศ, ขุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศ</p>	<p>เคเบิลใต้น้ำ => ประเทศต่างๆ</p> <p>ดาวเทียม => ประเทศต่างๆ & เครือข่ายดาวเทียม</p> <p>ผู้ให้บริการสถานีเชื่อมต่อเคเบิลใต้น้ำ & สถานีดาวเทียม(1 ราย) => กสท.</p> <p>ผู้ให้บริการเกตเวย์ต่างประเทศ (1 ราย) => IIG ของ กสท.;</p> <p>ผู้ให้บริการชุมสายภายในประเทศ (เสมือน 1 เดียว) => NIX ของ กสท. & PIE/IIR ของ เนคเทค (ใช้น้อยมาก)</p>	<p>กทข. (กำกับกติกา)</p> <p>ผู้ประกอบบริการโครงข่ายพื้นฐานและให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต</p> <p>กระทรวงไอซีที & ตำรวจไซเบอร์ (กำกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่ไม่เหมาะสม)</p> <p>กรมประชาสัมพันธ์ (กำกับวิทยุ/ทีวีออนไลน์)</p> <p>ศาลแพ่ง ศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ</p>
 <p>ชั้นช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต</p> <p>Data Center, web-hosting server, ISPs, ISPs, Data Center, Web-hosting server</p>	<p>ผู้ให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (ISPs) => AsiaInfoNet (เครือข่าย), CSLoxinfo (เครือข่ายดาวเทียม), JI-Net (เครือข่ายจัสมิน), และบริษัทอื่นๆรวม 18 ราย</p> <p>ผู้ให้บริการรับฝากเครื่องเซิร์ฟเวอร์ (Data Center) : กสท. และรายอื่นๆ</p> <p>ผู้ให้บริการเว็บโฮสติ้งเซิร์ฟเวอร์ => จำนวนมาก</p>	<p>กระทรวงไอซีที & ตำรวจไซเบอร์</p> <p>กรมประชาสัมพันธ์</p> <p>ศาลแพ่ง ศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ</p>
 <p>ชั้นโครงข่ายพื้นฐานภายในประเทศ</p> <p>ADSL, PSTN, PSTN, ADSL, ATM network, Lease Line, Lease Line, ADSL, PSTN</p> <p>วิทยุออนไลน์, เว็บไซต์, เว็บบอร์ด, เว็บบล็อก, เว็บไซต์, เว็บบอร์ด, ทีวีออนไลน์, เว็บไซต์</p> <p>ชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ต</p>	<p>ผู้ให้บริการโครงข่ายในประเทศ (PSTN, ADSL, Lease Line, ATM network ฯลฯ) 4 ราย => กสท., ทศท., ทรู, ทีทีแอนด์ที (เครือข่ายจัสมิน)</p> <p>ผู้ให้บริการเนื้อหาอินเทอร์เน็ต (เว็บไซต์ เว็บบอร์ด เว็บบล็อก วิทยุออนไลน์ ทีวีออนไลน์) => นับหมื่นนับแสนราย</p>	<p>กทข.</p> <p>กระทรวงไอซีที, ตำรวจไซเบอร์, กรมประชาสัมพันธ์</p> <p>พิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของผู้ใช้และผู้ให้บริการเทคโนโลยีประเภทต่างๆ ตาม พรบ. ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ 2544 และรัฐธรรมนูญ 2540</p>

ตารางที่ 1 : เมทริกซ์โครงสร้างของระบบเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไทย (ปี 2548) กับอำนาจเชิงโครงสร้าง

สำหรับอินเทอร์เน็ตชั้นให้บริการช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ซึ่งประกอบไปด้วยระบบอุปกรณ์ 3 ชนิด คือ ระบบเว็บโฮสติ้ง ระบบบริการช่องทางเข้าถึง (ISPs) และศูนย์รับฝากเครื่องเซิร์ฟเวอร์ ในส่วนที่เป็นระบบเว็บโฮสติ้งนั้น ถิ่นนั้นมีผู้เป็นเจ้าของได้มากเช่นกัน เพราะผู้ที่ประสงค์จะให้บริการเว็บโฮสติ้งนั้น เพียงแค่มีคอมพิวเตอร์หนึ่งเครื่องทำเป็นเซิร์ฟเวอร์ ก็สามารถประกาศให้บริการเว็บโฮสติ้งได้แล้วเช่นกัน (ภูมิจิต ศิระวงศ์ ประเสริฐ, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2552) แต่ในส่วนที่เป็นระบบบริการช่องทางเข้าถึง (ISPs) และศูนย์ข้อมูลรับฝากเครื่องเซิร์ฟเวอร์นั้น เป็นระบบที่ต้องอาศัยเครือข่ายอุปกรณ์ต่างๆ มากขึ้น และต้องการเสถียรภาพและประสิทธิภาพของระบบมากขึ้น ทำให้ต้องลงทุนเพิ่มขึ้น ระบบบริการช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ตจึงมีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้นกว่าระบบเว็บโฮสติ้ง

กระนั้นก็ตาม เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในชั้นที่ 2 นี้ ก็ยังมีลักษณะผูกขาดรวมศูนย์น้อยกว่าอินเทอร์เน็ตในชั้นโครงข่ายพื้นฐาน โครงข่ายโทรคมนาคมสื่อสารเชื่อมต่อภายในประเทศ (เช่น ระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วต่ำ, ระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง, โครงข่ายเอทีเอ็ม หรือสายเช่า) นับได้ว่ามีลักษณะที่กระจายศูนย์ค่อนข้างมาก เพราะตัวเทคโนโลยีเอง ถูกออกแบบมาให้มีลักษณะเป็นระบบเครือข่าย เพื่อป้องกันกรณีที่โหนดใดโหนดหนึ่งหรือเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งของระบบถูกทำลายหรือมีปัญหาไม่สามารถใช้งานได้ ก็สามารถใช้โหนดหรือเส้นทางอื่นๆ ได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับโครงข่ายพื้นฐานเชื่อมต่อภายนอกประเทศและระดับชาติ ซึ่งได้แก่ อุปกรณ์ที่เป็นเกตเวย์อินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศ รวมทั้งส่วนที่เป็นสถานีรับส่งดาวเทียมและสถานีเชื่อมต่อเคเบิลใต้น้ำ และชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศนั้น เนื่องจากต้องอาศัยการลงทุนค่อนข้างสูงมาก ทำให้อุปกรณ์เทคโนโลยีในส่วนนี้ มีลักษณะรวมศูนย์ค่อนข้างมาก ทั้งนี้หากประเทศหนึ่งๆ สามารถจัดตั้งให้มีอุปกรณ์และสถานีเหล่านี้ได้หลายแห่ง ก็จะทำให้ระบบมีลักษณะของการกระจายศูนย์มากขึ้น

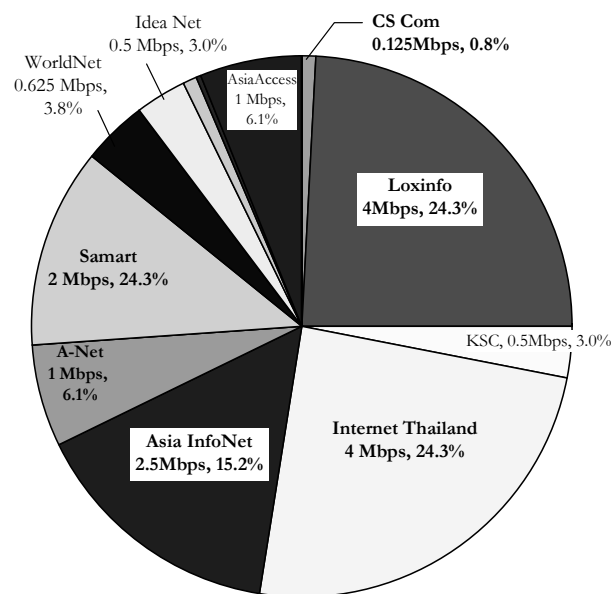
2. การเป็นเจ้าของ/การเข้าถึง

แม้ราคาค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงหรือเป็นเจ้าของอุปกรณ์ย่อยๆ แต่ละชนิดของระบบอินเทอร์เน็ตจะเป็นตัวกำหนดลักษณะการกระจายศูนย์หรือรวมศูนย์ของตัวระบบอยู่ระดับหนึ่งก็ตาม แต่ในแง่การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตแล้ว ปัจจัยที่ทำให้ระบบอินเทอร์เน็ตของประเทศไทยในแต่ละชั้นมีลักษณะเปิดหรือปิดต่อการเข้าไปข้องเกี่ยวกับของกลุ่ม/องค์กร/บริษัทมากน้อยแตกต่างกันไปนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ขอเรียกว่า “เศรษฐกิจการเมืองเรื่องการพัฒนาเทคโนโลยี” (political economy of technological development) ในชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ต และในชั้นช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ส่วนที่เป็นเว็บโฮสติ้งนั้น กล่าวได้ว่า เปิดกว้างต่อกลุ่มองค์กรต่างๆ ให้เข้าถึงหรือเข้ามาสร้างเนื้อหา หรือเปิดให้บริการได้มากที่สุด กลุ่มองค์กรโดยอยากสร้างเว็บของตนเอง หรือเปิดให้บริการเว็บโฮสติ้งขึ้นมาก็ไม่เป็นการยากเกินไป ทั้งในเชิงเทคนิคและค่าใช้จ่าย ในทั้ง 2 ส่วนนี้ นับเป็นการแข่งขันกันอย่างค่อนข้างเสรีที่สุด เมื่อเทียบกับส่วนอื่นๆ ของระบบอินเทอร์เน็ตไทย

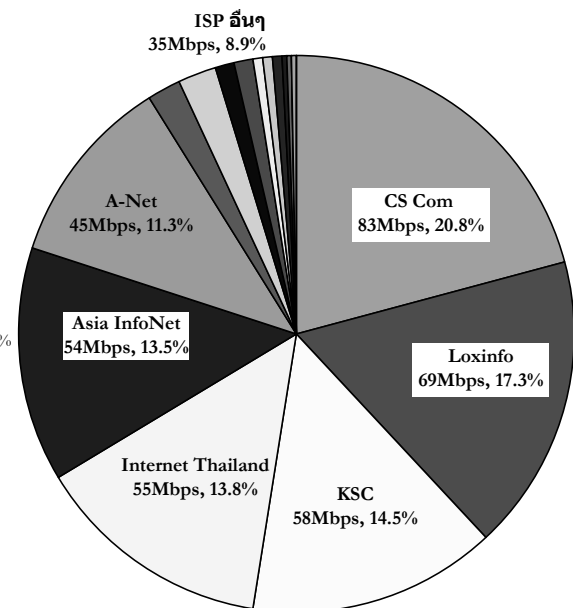
อย่างไรก็ตาม ความเปิดกว้างต่อกลุ่มองค์กรต่างๆ เริ่มมีน้อยลง เมื่อพิจารณา *ระบบให้บริการช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (ISPs) และศูนย์ข้อมูลรับฝากเครื่องเซิร์ฟเวอร์* รวมทั้งในชั้น *โครงข่ายพื้นฐาน* ซึ่งมีความเป็นการเมืองของการพัฒนาระบบเทคโนโลยีอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่การต่อสู้แข่งขันในชั้นเดียวกันและแบบผสมผสานเทคโนโลยีทั้งสองชั้นเข้ามาอยู่ในระนาบเดียวกัน กลุ่มองค์กรที่เข้าร่วมนั้น มีมากหน้าหลายตา กลุ่มที่มีอำนาจและบทบาทสำคัญมีอยู่ไม่กี่ราย เช่น (1) องค์กรซึ่งบุกเบิกการพัฒนาอินเทอร์เน็ตไทยอย่างศูนย์อิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ หรือ เนคเทค (NECTEC) (2) องค์กรที่มีสิทธิโดยชอบธรรมตามกฎหมายอย่างการสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) (ก่อนมีคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.)) (3) บริษัท

เจ้าของโครงข่ายพื้นฐานภายในประเทศอย่างทรูคอร์ปและทีทีแอนที และเจ้าของควเทียมสื่อสารระหว่างประเทศอย่างเครือข่ายชินคอร์ป รวมทั้ง (4) บริษัทผู้ให้บริการช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะที่เป็นรายใหญ่ เช่น ซีเอส ล็อกซอินโฟ (เครือข่ายชินคอร์ป) เอเชียอินโฟเน็ต (เครือข่ายทรูคอร์ป) บริษัทเจไอเน็ต (เครือข่ายสมิน) เป็นต้น

แต่ละองค์กรและบริษัทล้วนใช้กลยุทธ์และเทคนิควิธีต่างๆเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นเจ้าตลาด สิทธิอำนาจในการกำกับดูแล รวมทั้งการพัฒนาอินเทอร์เน็ตไทย ตั้งแต่ (1) การใช้ข้อได้เปรียบเชิงระยะทางของไอเน็ต (INET) (หรือ “อินเทอร์เน็ตไทยแลนด์” เดิม) ในการลดราคาค่าบริการเพื่อเพิ่มยอดปริมาณลูกค้า (กานต์ ยืนยง และคณะ 2548: 28 และกานต์ ยืนยง, สัมภาษณ์, 24 ก.พ.2552) (2) การอาศัยข้อได้เปรียบที่เป็นเจ้าของโครงข่ายมาจัดทำเป็นแพ็คเกจการใช้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตควบคู่กันไปของซีเอสล็อกซอินโฟและทรูคอร์ป (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2544 : 19-20) (3) การขยายปริมาณแบนด์วิธระหว่างประเทศของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตรายใหญ่ในช่วงเดือนมิถุนายน 2543 – เดือนมิถุนายน 2544 เพื่อการประหยัลดขนาดการผลิต ส่งผลให้เกิดการผูกขาดปริมาณแบนด์วิธระหว่างประเทศของอินเทอร์เน็ตไทยอยู่ในมือบริษัทไม่กี่ราย เช่น ซีเอสคอมมิวนิเคชั่น, ล็อกซอินโฟ และเอเชียอินโฟเน็ต เป็นต้น ช่วงปี 2544 อินเทอร์เน็ตไทยมีผู้ให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตอยู่เพียง 18 ราย การขยายแบนด์วิธระหว่างประเทศครั้งนี้ ทำให้มีผู้ให้บริการรายใหญ่อยู่ 6 รายที่เป็นเจ้าของแบนด์วิธระหว่างประเทศรวมกันมากถึง 91% (นับเฉพาะถึงเดือนมิถุนายน 2544) (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2544 : 17-19) (ดูแผนภาพที่ 1 และแผนภาพที่ 2)

Thailand total international bandwidth: 16.4 Mbps

Thailand total international bandwidth: 399.38 Mbps

แผนภาพที่ 1 : แบนด์วิธระหว่างประเทศของ ISPs (ส.ค.2540) แผนภาพที่ 2 : แบนด์วิธระหว่างประเทศของ ISPs (มิ.ย.2544)

ที่มา : คำนวณจาก NECTEC (ntl.nectec.or.th/internet/)

ที่มา : คำนวณจาก NECTEC (ntl.nectec.or.th/internet/)

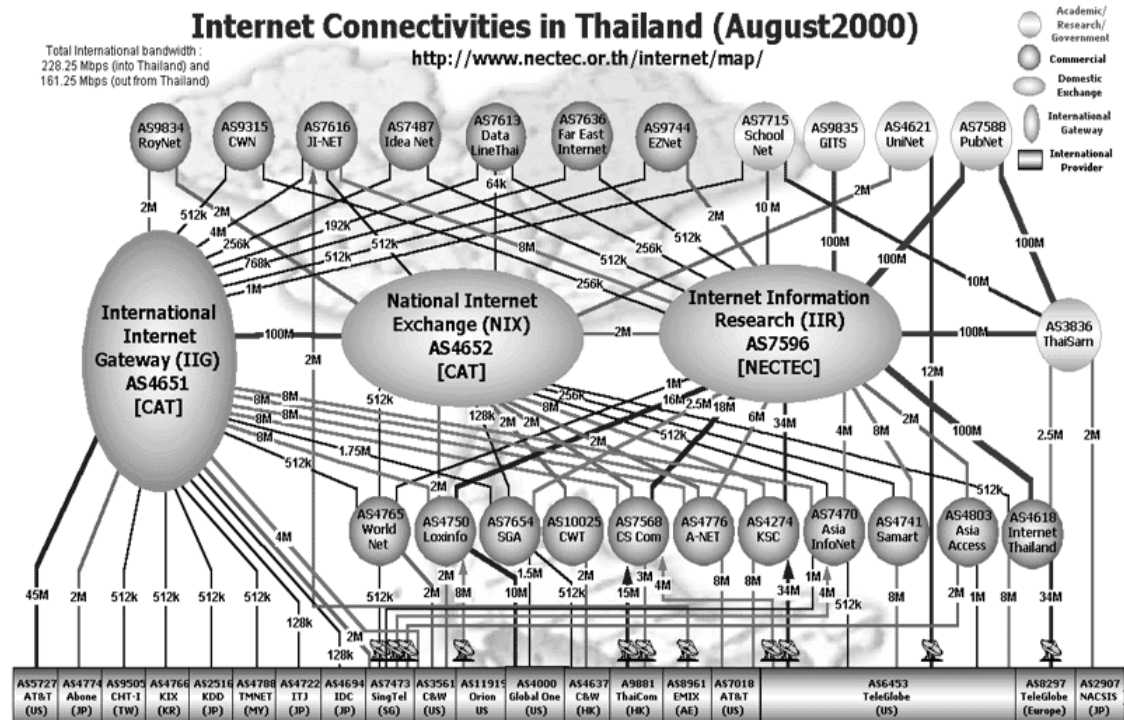
อ้างอิงใน สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (2544: 17)

อ้างอิงใน สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (2544: 17)

วิธีการครองอำนาจเหนืออินเทอร์เน็ตไทยที่ค่อนข้างก้าวร้าวมากที่สุด คือ (4) การใช้อำนาจสั่งย้ายการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเชิงพาณิชย์ภายในประเทศของไทยทั้งหมดซึ่งค่ออยู่กับ IIR (Internet Information Research) ของเนคเทค มาที่ชุมสาย NIX (National Internet Exchange) ของกสท. เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2544 (กานต์ ยืนยงและคณะ, 2548 : 29-30) ชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศของไทยเดิมมีอยู่ 2 แห่ง คือ IIR ของเนคเทค กับ NIXของ

กสท. (ในแผนภาพที่ 3 แสดงโครงสร้างอินเทอร์เน็ตไทยทั้งหมดในปี 2543 ก่อนการสั่งย้าย จะเห็น “วงรีแนวนอน” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศไทย มีอยู่เพียง 2 วงเท่านั้น)

ทวิศักดิ์ กอนันต์กุล ซึ่งมีส่วนผลักดันให้เกิด IIR กล่าวถึงกระบวนการสั่งย้ายดังกล่าวว่า ในช่วงนั้น กสท.ถึงขนาด “มีหนังสือมาขู่ว่า” ให้ทวิศักดิ์และทีมผู้พัฒนาระบบหยุดดำเนินการทำงานของ IIR ด้วยเหตุผลว่าผิดกฎหมาย ทางฝ่ายผู้ดูแล IIR แย้งกลับไประหว่างนั้นว่า IIR ไม่ผิดกฎหมายเพราะว่าไม่ได้มีการค้าขายอะไรเกิดขึ้น เป็นเพียงการรวมตัวของบริษัทผู้ให้บริการทุกองค์กร เพื่อให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายเท่านั้น เมื่อมาตรการดำเนินการทางด้าน IIR และทีมงานของทวิศักดิ์ใช้ไม่ได้ผล ทวิศักดิ์เล่าว่า กสท.จึงเปลี่ยนไปใช้วิธีขู่บริษัทผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตแต่ละรายว่าจะละเมิดเงื่อนไขของใบอนุญาต (licence) ดำเนินการบริการด้านอินเทอร์เน็ต ซึ่งออกให้โดย กสท. แม้ทวิศักดิ์จะเห็นว่าอันที่จริง บรรดาผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตเหล่านี้ไม่ได้ละเมิดใบอนุญาตแต่อย่างใด แต่เนื่องจากเป็นคำขู่ของผู้ที่มีอำนาจในการอนุมัติหรือยกเลิกการให้ใบอนุญาต ในที่สุด เหล่าผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตจึงต้องยินยอมย้ายการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตภายในประเทศจาก IIR ไปที่ NIX (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2552) การสั่งย้ายครั้งนี้ทำให้ทั้งผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและอำนาจการควบคุมอินเทอร์เน็ตไทยโดยเฉพาะในทางเทคนิคกลับมามีอยู่ในมือ กสท. ชนิดเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงว่า กสท.ยังเป็นเจ้าของเกตเวย์อินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศ (IG – International Internet Gateway) (ดู “วงรีแนวตั้ง” ในแผนภาพที่ 3 ซึ่งมีเพียงวงเดียวของ กสท. (CAT) เท่านั้น) และโครงข่ายพื้นฐานอินเทอร์เน็ตในส่วนที่ต่อกับต่างประเทศ (สถานีดาวเทียม และสถานีเชื่อมต่อเคเบิลใต้น้ำ) อีกด้วย

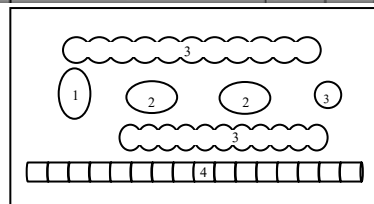

แผนภาพที่ 3 : โครงสร้างอินเทอร์เน็ตไทย ในแง่ความสัมพันธ์

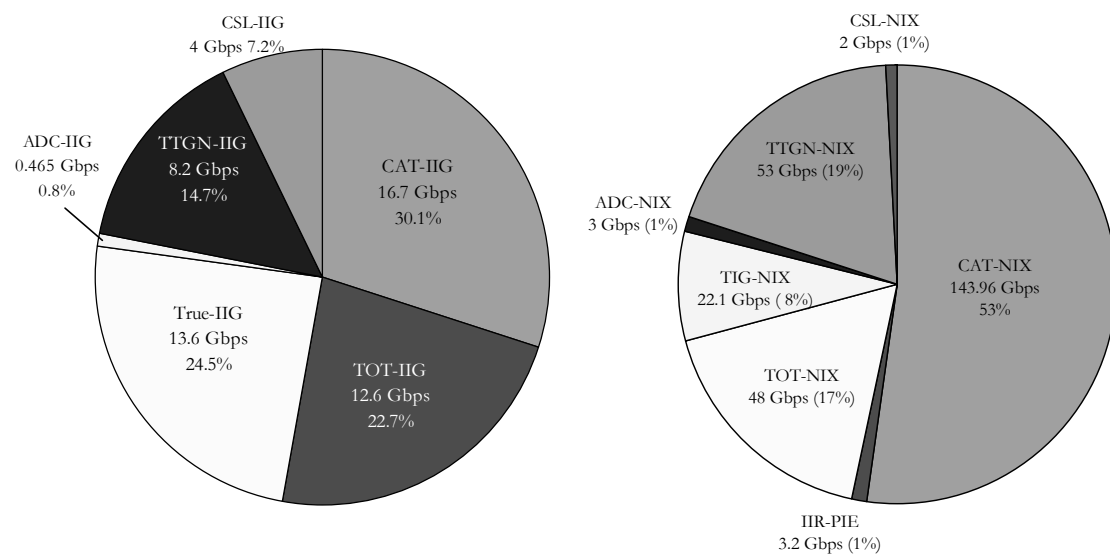
ระหว่าง ISPs, NIX, IIG;

ที่มา : Primas Taechashong, et al. (2000)

- คำอธิบาย :
- 1 : เกตเวย์อินเทอร์เน็ตต่างประเทศ (IIG)
  - 2 : ชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศ (NIX)
  - 3 : บริษัทผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISPs) ไทย
  - 4 : บริษัทผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตต่างประเทศ

หลังจากที่คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) ถูกแต่งตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะในเดือนตุลาคม 2547 กทช. ได้มีประกาศสืบเนื่องจำนวนหนึ่งเพื่อลดการผูกขาด และส่งเสริมการแข่งขันเสรี³ โดยเฉพาะประกาศ “การขอรับใบอนุญาตการให้บริการอินเทอร์เน็ตเกตเวย์ระหว่างประเทศและบริการชุมสายอินเทอร์เน็ต” เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2549 ซึ่งระบุให้เปิดเสรีการให้บริการชุมสายอินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศ (IIG) และชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศ (NIX) ในกลุ่มผู้ขอใบอนุญาตบริการอินเทอร์เน็ตแบบที่สองและสาม รวมทั้งกำหนดระเบียบวิธีการและประเภทของผู้ที่ต้องการให้บริการ IIG และ NIX ประกาศต่างๆ ของ กทช. ทำให้อำนาจผูกขาดอินเทอร์เน็ตไทยของ กสท. หดหายไป และมีคู่แข่งการให้บริการเกตเวย์อินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศและชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศมากขึ้น (ซึ่งไม่แน่ว่าจะเกิดผลดีเสมอไป ดังจะอภิปรายต่อไปข้างหน้า) กระนั้น อำนาจที่หดหายไปนั้นเป็นเพียงในทางกฎหมายและเชิงสถาบันเท่านั้น ในเชิงเทคโนโลยีกายภาพแล้ว กสท. ยังคงผูกขาดโครงข่ายพื้นฐานได้ต่อไป ในฐานะที่ตนเองเป็นเจ้าของ โดยเฉพาะส่วนที่เป็นชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในและระหว่างประเทศ ในเดือนมกราคม 2552 กสท. กินส่วนแบ่งแบนด์วิธระหว่างประเทศของอินเทอร์เน็ตเป็นสัดส่วนถึง 30.1% (16.7 Gbps) ของผู้ให้บริการทั้งหมด 6 แห่ง (55.473 Gbps) (ดูแผนภาพที่ 4 ซ้าย)

แผนภาพที่ 4 : สัดส่วนแบนด์วิธที่ ISPs ไทยเชื่อมต่อกับ IIG (ซ้าย) และ NIX (ขวา) แต่ละแห่ง (ข้อมูลเดือนมกราคม 2552) ที่มา : Phusit Roongroj (2009)

สำหรับชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศนั้น (ดูแผนภาพที่ 4 ขวา) ชุมสาย IIR (หรือ PIE (Public Internet Exchange) ซึ่งเป็นชื่อเดิมของ IIR) ก็ถูก “ทำให้ฟือ” ลงไปด้วยคำสั่งของ กสท. ที่ให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตเชิงพาณิชย์ทุกราย ย้ายการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตภายในประเทศไปที่ NIX เรียบร้อยแล้วดังกล่าวข้างต้น ปริมาณผู้ใช้โดยวัดจากความเร็วแบนด์วิธที่เชื่อมต่อระหว่างผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตกับ IIR-PIE นั้น ไม่มีการเพิ่มขึ้นอีก

³ เช่น ประกาศ 3 ฉบับเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2548 อันได้แก่ 1) “หลักเกณฑ์และวิธีการขอรับใบอนุญาตการให้บริการอินเทอร์เน็ต” โดยให้หลักทฤษฎีการแยกกับแบบเดียวกับกิจการโทรคมนาคมอื่นๆ ด้วย 2) ประกาศ “ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตการให้บริการอินเทอร์เน็ต” ตามสัดส่วนรายได้ที่ได้รับของกิจการแต่ละประเทศ และ 3) “หลักเกณฑ์และวิธีการใช้และเชื่อมต่อโครงข่ายโทรคมนาคมสำหรับผู้รับใบอนุญาตให้บริการอินเทอร์เน็ต”

นับตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2545 (คือ รวมการเชื่อมต่อทั้งจากผู้ให้บริการเชิงพาณิชย์และผู้ให้บริการภาครัฐและภาคการศึกษา ทั้งสิ้น 497.625 Mbps) (Chatchai Chan-in, Kittiya Sringsamphong and Thaweesak Koanantakool, 2002) ในขณะที่แบนด์วิธที่ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตไทยเชื่อมต่อกับ NIX ของ กสท. นั้นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในเดือนมกราคม 2552 แม้จะมีผู้ให้บริการซุมสายอินเทอร์เน็ตทั้งภายในและระหว่างประเทศมากขึ้นเป็น 7 รายแล้วก็ตาม (จากประกาศต่างๆของ กทช.) แต่สัดส่วนแบนด์วิธที่ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตไทยเชื่อมต่อกับ NIX ของ กสท. ยังคงมีมากถึง 52.3% (143.96 Gbps) ของผู้ให้บริการทั้งหมด 7 แห่ง (275.26 Gbps) ในขณะที่สัดส่วนแบนด์วิธที่ผู้ให้บริการเชื่อมต่อกับ IIR-PIE มีเพียง 1.16% (3.2 Gbps) อีกทั้งยังเป็นการเชื่อมต่อเฉพาะจากผู้ให้บริการในภาคการศึกษาและภาครัฐเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่าสำหรับผู้ใช้อินเทอร์เน็ตแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในประเทศที่ใช้บริการของผู้ให้บริการเชิงพาณิชย์นั้น ข้อมูลล้วนแต่ต้องไหลผ่าน NIX ของ กสท. ทั้งสิ้น

หลังจากถูกโอนอำนาจไปอยู่ในมือของ กทช. แล้ว กสท. ซึ่งเป็นเจ้าของโครงข่ายพื้นฐานด้านอินเทอร์เน็ตมากมาย ทั้งโครงข่ายเอทีเอ็ม, โครงข่ายสายเช่าต่างๆ, ซุมสายอินเทอร์เน็ตในประเทศ, เกตเวย์อินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศ, สถานีรับส่งดาวเทียม, และสถานีเชื่อมต่อเคเบิลใต้น้ำ ก็หันมาเปิดให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (ISPs) ด้วย นับเป็นการรุกเข้าควบคุมอินเทอร์เน็ตไทยอีกก้าวหนึ่งเช่นกัน

ข้อสำคัญที่แสดงให้เห็นภาวะการผูกขาดและปิดต่อองค์กรไม่ก็รายมากขึ้น ไปอีก คือ ในกลุ่มผู้ให้บริการรายใหญ่นั้น หลายรายเป็นบริษัทในเครือเดียวกับผู้ให้บริการโครงข่ายพื้นฐานอินเทอร์เน็ต และหลังจากกทช. อนุญาตให้ขยายผู้แข่งขันบริการเกตเวย์อินเทอร์เน็ตระหว่างประเทศและซุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศ บริษัทเหล่านี้ก็ลงสนามในตลาดเหล่านี้ทันทีเช่นกัน ตัวอย่างเช่น (1) ซีเอสคอมมิวนิเคชั่น ภายหลังร่วมกับลีสกซ์อินโฟ กลายเป็นบริษัท ซีเอสลีสกซ์อินโฟ และบริษัทเอดีซี (ADC) เปิดให้บริการ CSL-IIG, CLS-NIX, ADC-IIG และ ADC-NIX บริษัททั้งสองนี้อยู่ในเครือชินคอร์ป ซึ่งเป็นเจ้าของดาวเทียมไทยคม บริษัทดาวเทียมเพียงแห่งเดียวของประเทศไทย (2) เอเชียอินโฟเน็ต (ปัจจุบันคือ True Online) และเคเอสซี อยู่ในเครือทรูคอร์ป ซึ่งเป็นเจ้าของโครงข่ายโทรศัพท์พื้นฐานในพื้นที่กรุงเทพฯและปริมณฑล ก็เปิดให้บริการ True-IIG และ TIG-NIX (3) เจไอเน็ต (Ji-Net) ในเครือจัสมิน ซึ่งมีบริษัททีทีแอนที เจ้าของโครงข่ายโทรศัพท์พื้นฐานในพื้นที่ต่างจังหวัด อยู่ในเครือจัสมินด้วยเช่นกัน ก็เปิดบริการ TTGN-IIG และ TTGN-NIX เช่นกัน เป็นต้น

ลักษณะการเป็นเจ้าของอุปกรณ์และระบบต่างๆทั้งภายในชั้นและข้ามชั้น ระหว่างชั้นช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและชั้นโครงข่ายพื้นฐานดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ว่าระบบอินเทอร์เน็ตไทยในทั้งสองชั้นนี้ ถูกผูกขาดอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์กรไม่กี่แห่งเท่านั้น

3. มิติเชิงสถาบัน

แม้ชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ต จะเป็นชั้นที่มีความเป็นการเมืองของการพัฒนาระบบเทคโนโลยีน้อยที่สุด และมีการแข่งขันกันอย่างเสรีที่สุด แต่ในมิติเชิงสถาบันแล้ว ชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ตถูกอำนาจทางการเมืองอีกชนิดหนึ่งควบคุมกำกับ รวมทั้งแทรกแซงและถึงขั้นปิดกั้นการเข้าถึงมากขึ้นแตกต่างกันไป การแทรกแซงปิดกั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ตนี้ เกิดขึ้นมาพร้อมกับกระแสการควบคุมกำกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ในแง่ของความห่วงใยต่อการเข้าถึงเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในส่วนที่ลามกอนาจารของเยาวชน แล้วขยายประเด็นไปสู่เรื่องการพนันและการขายของผิดกฎหมายบนอินเทอร์เน็ต กระทั่งเรื่องที่มีความอ่อนไหวทางการเมืองสูง คือ ข้อหาเป็นเว็บไซต์ที่ “มีเนื้อหาเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ” และเป็นเว็บที่ “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” เมื่อมาถึงประเด็นข้อหาทั้งสองประการดังกล่าว อินเทอร์เน็ตในชั้นการให้บริการเนื้อหาจึงกลายเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นการเมืองและการต่อสู้เชิง

อำนาจสูงมากเช่นกัน องค์การสำคัญที่มีบทบาทดังกล่าว ได้แก่ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ต่อไปนี้จะเรียกว่า “กระทรวงไอซีที”) และตำรวจไซเบอร์ พร้อมกับคำสั่งต่อเนื่องถึง กสท. ในฐานะที่รวมศูนย์ควบคุมอินเทอร์เน็ตไทยทั้งในเชิงการเข้าถึงและเชิงโครงสร้างเทคโนโลยีไว้อย่างสำคัญ

แต่เดิมนั้น การติดตามควบคุมกำกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ตมีปรากฏอยู่บ้างบางส่วน โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งมีศูนย์ข้อมูลข้อสนเทศทำหน้าที่ติดตามตรวจสอบเนื้อหาของเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสม เช่น เว็บขายซีดีลามก เว็บภาพอนาจาร และโดยเฉพาะเว็บหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เป็นต้น และอาศัยประชาชนให้ความร่วมมือช่วยแจ้งเบาะแสต่างๆผ่านทางเว็บไซต์ www.police.go.th ซึ่งก่อตั้งโดย พตอ.ญาณพล ยิ่งยืน รองผู้อำนวยการศูนย์ข้อมูลข้อสนเทศ (ขณะนั้น) เมื่อได้เบาะแสแล้ว ทีมงานจะสืบสวนหาหมายเลข ไอพีของผู้สร้างเนื้อหาต่างๆ แล้วประสานไปยังผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นเจ้าของหมายเลข ไอพีนั้น เพื่อขอข้อมูลหมายเลข โทรศัพท์ (caller ID) ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตรายนั้นๆ (ซึ่งกลายเป็น “ผู้ต้องสงสัย” ไปแล้วในขั้นนี้) ที่ทำการเชื่อมต่อเข้ามา แล้วจึงประสานกับตำรวจในท้องที่ของหมายเลข โทรศัพท์นั้นๆ เพื่อเข้าจับกุมผู้ต้องสงสัยมาทำแผนและส่งฟ้องศาลต่อไป นอกจากนี้ ศูนย์ข้อมูลข้อสนเทศยังมี “มือปราบ” ประจำศูนย์จำนวน 3 คนคอยตรวจสอบเว็บไซต์ต่างๆอยู่เป็นประจำ โดยร่วมมือกับแฮกเกอร์บ้างบางครั้งสำหรับกรณีที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญพิเศษ (พิรงรอง รามสูต และนิธิมา คณานิธินันท์, 2547 : 49-51)

ต่อมา เมื่อมีการตั้งกระทรวงไอซีทีขึ้นในปี 2545 ตามนโยบายการปฏิรูประบบราชการของพตท.ทักษิณ⁴ กระทรวงไอซีทียังไม่มีหน่วยงานเฉพาะที่รับผิดชอบด้านการดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะ จึงได้ตั้งตำรวจไซเบอร์ (Cyber Inspector) หรือ “คณะกรรมการสืบสวน ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์” ขึ้นเมื่อกลางปี 2546 โดยมีพตอ.ญาณพล ยิ่งยืน เป็นหนึ่งในคณะกรรมการตำรวจไซเบอร์ มีหน้าที่ควบคุมกำกับดูแลเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมในอินเทอร์เน็ต เช่น เว็บลามก เว็บหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ หรือเว็บที่ “เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ” (พิรงรอง รามสูต และนิธิมา คณานิธินันท์, 2547 : 49-51)

กระบวนการปิดกั้นเนื้อหาเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสมของตำรวจไซเบอร์นั้น ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรก คือ การปิดกั้นโดยคณะกรรมการผู้พิจารณาซึ่งมาจากหน่วยงาน 9 แห่ง ได้แก่ กระทรวงไอซีที, กระทรวงวัฒนธรรม, กระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงยุติธรรม, สำนักข่าวกรองแห่งชาติ, สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.), การสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.), องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย (ทศท.) ใช้วิธีการลงคะแนนผ่านทางสื่อออนไลน์ในเว็บไซต์ของกระทรวงไอซีที โดยต้องมีอย่างน้อย 6 เสียงจากทั้งหมด 9 เสียง จากเมื่อมีมติให้ว่าเว็บไซต์นั้นๆสมควรถูกปิดกั้น คณะทำงานฝ่ายเทคนิค ซึ่งเป็นทีมเจ้าหน้าที่ของกสท.จำนวน 3 คนจะส่งชื่อเว็บไซต์ดังกล่าวไปให้กับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตทั้งในส่วนที่เป็นเชิงพาณิชย์และส่วนที่เป็นภาคการศึกษา (ตามมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ) ทั้งหมด เพื่อให้ทำการปิดกั้น ส่วนที่สอง การปิดกั้นโดยคณะทำงานฝ่ายเทคนิคชุด 3 คนดังกล่าวข้างต้น ซึ่งคอยตรวจสอบค้นหาเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสมอยู่เป็นประจำ คณะทำงานชุดนี้มีอำนาจเต็มในการปิดกั้น

⁴ ในแง่พลวัตทางการเมือง อาจกล่าวถึงที่มาของกระทรวงไอซีทีได้เช่นนั้น แต่อันที่จริง กระทรวงไอซีทีได้รับการออกแบบและพัฒนามาก่อนหน้านั้นระยะหนึ่งแล้ว โดยเป็นผลงานเชิงนโยบายของคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ (กทสช.) ซึ่งมีนิตเขตเป็นเลขาธิการ ทวีศักดิ์ กอนันตกุล กล่าวว่าการเกิดขึ้นของกระทรวงนี้ว่า “ก่อนถึงปี 2545 นั้น กรรมการชุดนี้ [กทสช.] มีผลงานค่อนข้างมาก ผลงานสำคัญคือการจัดตั้งกระทรวงไอซีที เราคิดว่าเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่มากที่สุดที่จะ launch ให้เรา take off เข้าสู่ยุคไอซีทีของประเทศไทย” (ทวีศักดิ์ กอนันตกุล, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2552) แต่ดูเหมือนว่าจะมีปัญหาเชิงการเมืองระหว่างองค์กรเล็กน้อย จึงทำให้บทบาทและการดำเนินงานของกระทรวงไอซีทีไม่เป็นไปตามที่ กทสช.และทวีศักดิ์คาดหวังเอาไว้

เว็บไซต์บางแห่งได้ในกรณีเร่งด่วน (เช่น ภาพอนาจารเด็ก) โดยไม่ต้องผ่านคณะกรรมการตรวจสอบพิจารณา 9 คนดังกล่าวข้างต้น หลังจากถูกปิดกั้นแล้ว หากเว็บไซต์นั้นๆปรับปรุงเนื้อหาของตนเองแล้ว ก็สามารถร้องขอให้ คณะทำงานฝ่ายเทคนิคยกเลิกการปิดกั้นได้เช่นกัน (พิรงรอง รามสูต และนิธิตา คณานินันท์, 2547 : 49-51)

สำหรับกระทรวงไอซีทีเองนั้น ได้ทำงานด้านการกำกับดูแลเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมในอินเทอร์เน็ตอยู่บ้าง โดยเฉพาะปัญหากรณีเกมส์ชื่อแร็กนาร์โรค (Ragnarok) ซึ่งแทบจะเรียกได้ว่าเป็นงานรูปธรรมชิ้นแรกของ กระทรวงเลยทีเดียว แร็กนาร์โรคเป็นเกมส์ออนไลน์แบบผู้เล่นหลายคนเข้าไปเล่นเกมด้วยกันผ่านอินเทอร์เน็ต เกมนี้พัฒนาขึ้นโดยบริษัทเกมส์ในประเทศเกาหลีใต้ และเป็นที่ยอมรับทั่วโลก มีผู้เล่นราว 4 ล้านคน เกมนี้เข้ามา ในเมืองไทยครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2545 โดยบริษัท เอเชียซอฟท์ จำกัด (Asia Soft Co.Ltd.) เป็นผู้ให้บริการเซิร์ฟเวอร์ ก่อให้เกิดกระแสการ “ติดเกมส์” ในหมู่นักเรียนนักศึกษาจำนวนมาก จนกระทรวงไอซีทีต้องประชุมและ ประสานงานกับบริษัท เอเชียซอฟท์ เพื่อออกมาตรการควบคุมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จนถึงขั้นปิดกั้น เช่น ขึ้นทะเบียน ผู้เล่นเกมและรับรหัสก่อนล็อกอินเข้าเล่นเกม เพื่อให้มีข้อมูลผู้เล่นและระยะเวลาในการเล่น, ขอให้ร้านค้า อินเทอร์เน็ตไม่รับเด็กในชุดนักเรียนเข้าใช้บริการในระหว่างเวลาเรียน และห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีเข้าร้านหลัง 22.00 น. กระทั่ง สั่งปิดเซิร์ฟเวอร์เกมส์แร็กนาร์โรคเป็นเวลา 1 เดือน และให้ร้านค้าอินเทอร์เน็ตปิดบริการช่วง 22.00-6.00 น. และในที่สุด กระทรวงไอซีทีก็ “จัดระเบียบ” เกมส์แร็กนาร์โรคด้วยการกำหนดให้เฉพาะผู้ที่มีอายุ มากกว่า 18 ปีขึ้นไปเท่านั้นที่เล่นได้ โดยต้องนำบัตรประชาชนมาขอล็อกอินและรหัสผ่านที่ทำการไปรษณีย์ พร้อมเสียค่าเล่นครั้งละ 30 บาท เป็นต้น (พิรงรอง รามสูต และนิธิตา คณานินันท์, 2547 : 48) กระนั้นก็ตาม เกมส์แร็กนาร์โรคออนไลน์ก็ยังคงเป็นที่นิยมในหมู่นักไทยอยู่ไม่น้อย ทั้งเว็บไซต์ www.ragnarok.in.th และ เว็บไซต์ www.asiasoft.co.th ซึ่งเป็นบริษัทนำเข้าเกมส์นี้ ยังคงมีสถิติผู้เยี่ยมชมติดอันดับหนึ่งในสี่สิบอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2546-2550

นอกจากมาตรการดังกล่าวนี้ กระทรวงไอซีทียังทำการควบคุมกำกับเนื้อหาเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสมด้วย วิธีอื่นๆอีก เช่น การรับสมัครนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเป็นอาสาสมัคร เพื่อทำงานร่วมกับตำรวจไซเบอร์ค้นหาและ ตรวจสอบเว็บไซต์ไม่เหมาะสม รวมทั้งทุกๆครึ่งเดือน อาสาสมัครเหล่านี้จะคอยติดตามตรวจสอบว่าผู้ให้บริการ อินเทอร์เน็ตรายต่างๆได้ทำการปิดกั้นเว็บไม่เหมาะสมตามรายชื่อของตำรวจไซเบอร์แล้วหรือไม่ รวมทั้งการ วางแผนร่วมกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อจัดทำ “เว็บไซต์ดัง คำ” ซึ่งรวบรวมรายชื่อเว็บไซต์ไม่เหมาะสม โดยมีอาสาสมัครจากทั้งสามกระทรวงช่วยแจ้งเบาะแส และสร้าง “โปรแกรมดังคำ” สำหรับให้ผู้ปกครองดาวน์โหลดไปติดตั้งไว้ที่คอมพิวเตอร์ เพื่อบล็อกการเข้าถึงเว็บไซต์ต่างๆที่มีรายชื่ออยู่ในเว็บไซต์ดังคำ (พิรงรอง รามสูต และนิธิตา คณานินันท์, 2547 : 53)

อย่างไรก็ตาม ขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่รองรับเรื่องการปิดกั้นเว็บไซต์โดยตรง กฎหมายที่เกี่ยวข้องซึ่งร่างโดยคณะกรรมการเทคโนโลยีการสื่อสารแห่งชาติ (กทสช.) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ที่ ผลักดันโดยเนคเทค นั้น มีอยู่ 2 ฉบับ ได้แก่ ร่างพรบ.ว่าด้วยอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ (computer crime) และ ร่างพรบ.ว่าด้วยคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (data protection) ซึ่งได้เสนอเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไปตั้งแต่เมื่อปี 2545 กฎหมายอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์นั้น ยังไม่สามารถออกเป็นกฎหมายได้จนกระทั่งเมื่อเดือนมิถุนายน 2550 จึงผ่านสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่ตั้งขึ้นโดยคณะรัฐประหาร ออกมาเป็นพรบ.การกระทำความผิดทาง คอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 19 กรกฎาคม 2550 และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง โครงสร้างการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตไทยอย่างใหญ่หลวง และเต็มไปด้วยมิติทางการเมืองของการผ่าน กฎหมายและการใช้กฎหมาย ส่วนกฎหมายการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลนั้น ยังไม่สามารถผ่านสภาออกมาเป็น

กฎหมายได้จนกระทั่งปัจจุบัน

ดังนั้น ในช่วงก่อนที่จะมีพรบ.การกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ประกาศใช้ ตำรวจหรือแม้แต่ศาลจึงไม่มีอำนาจการสั่งปิดเว็บไซต์ ทำได้เพียงการขอข้อมูลเกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตเท่านั้น ดังที่คณะกรรมการกฤษฎีกาเคยมีบันทึกถึงสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (คณะกรรมการกฤษฎีกา, 2549) เพื่อตอบข้อสงสัยในเรื่องขอบเขตอำนาจของตำรวจ ซึ่งอ้างถึงกรณีมีเว็บไซต์ที่มีการเล่นพนันทายผลฟุตบอลทางอินเทอร์เน็ต โดยใช้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของบริษัท เอเซียอินโฟเน็ต จำกัด ว่า การสั่งปิดเว็บไซต์ที่เผยแพร่ภาพลามกอนาจารหรือทำผิดกฎหมายอื่นนั้น เจ้าพนักงานตำรวจไม่อาจทำได้เอง และไม่อาจขอให้ศาลสั่งปิดได้เช่นกัน เพราะไม่มีกฎหมายใดระบุไว้เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้แม้มีกฎหมายที่ใกล้เคียง คือ พรบ.การพิมพ์ พ.ศ.2484 มาตรา 9 แต่ก็นำไปตีความไม่ได้ ระบุถึงเว็บไซต์ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เจ้าพนักงานตำรวจอาจกระทำได้ คือ การแจ้งให้ กทช.ดำเนินการเพิกถอนใบอนุญาตการให้บริการอินเทอร์เน็ตได้ การออกหมายเรียกเอกสารหรือพยานบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลทางโทรคมนาคมหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เช่น ชื่อ ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ที่ใช้เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต รายละเอียดการเชื่อมต่อที่ระบุระยะเวลาล็อกอิน (login) และล็อกเอาท์ (logout) ของผู้ใช้ที่เปิดเว็บไซต์ไม่เหมาะสม เป็นต้น นั้น คณะกรรมการกฤษฎีกาตีความว่า พนักงานสอบสวนสามารถกระทำได้ ไม่ขัดต่อมาตรา 37 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญปี 2540 แต่อย่างไร เพราะไม่ใช่ข้อความในสิ่งสื่อสารที่บุคคลติดต่อกัน ซึ่งต้องห้ามตามมาตรา 37 แห่งรัฐธรรมนูญ ปี 2540⁵

แม้จะไม่มีอำนาจกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน แต่การปิดกั้น ควบคุม จัดเรตติ้งเว็บไซต์โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงไอซีที และกสท. รวมทั้งผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตบางราย ก็มีพัฒนาการเรื่อยๆมาและมีสถิติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีสาเหตุของการปิดกั้นหลากหลาย ดังได้กล่าวมาแล้ว

ในแง่ของปฏิบัติการทางการเมืองแล้ว เนื้อหาอินเทอร์เน็ตหรือเว็บไซต์นั้น สามารถส่งผลกระทบต่อทางการเมืองได้อย่างสูงมาก ดังนั้น เนื้อหาอินเทอร์เน็ตจึงกลายเป็นปลายยอดที่สำคัญของระบบเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ทำให้กระบวนการแทรกแซงและปิดกั้นเว็บไซต์นั้น ต้องมีอำนาจครอบคลุมย้อนกลับไปถึงอินเทอร์เน็ตในชั้นโครงข่ายพื้นฐานและชั้นให้บริการการเข้าถึงอีกด้วย เพราะการสั่งบล็อกเว็บไซต์แต่ละครั้งหรือแต่ละแห่งนั้น หมายถึงการมีข้อวินิจฉัยบางประการต่อเนื้อหาอินเทอร์เน็ต แล้วส่งผลย้อนกลับไปจัดการที่เทคโนโลยีทั้งสองชั้นนี้สำคัญ ความเป็นการเมืองของกระบวนการดังกล่าวนี้ ยิ่งซับซ้อนขึ้นไปอีกเมื่อพิจารณาถึงผู้ให้บริการเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในลักษณะที่ให้ผู้ใช้งานสามารถสร้างเนื้อหาได้ (เช่น เว็บบอร์ด เป็นต้น) เพราะกลายเป็นผู้ควบคุมกำกับเนื้อหาที่อยู่ตรงกลางระหว่างผู้ใช้ทั่วไปกับองค์กรภาครัฐที่มีผูกขาดอำนาจควบคุมกำกับอีกทอดหนึ่ง ความพยายามของทีมงานเว็บไซต์พื้นที่ปิดทศวรรษสร้างกลไกการควบคุมกำกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ต โดยการตั้ง “กฏ กติกา มารยาท” และมีพัฒนากระบวนการพิจารณาขึ้นมาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนในกรณีที่ต้องแทรกแซงเนื้อหาอินเทอร์เน็ตนั้น นับเป็นตัวอย่างสำคัญของความซับซ้อนดังกล่าว

ห้วงเวลาก่อนเหตุการณ์รัฐประหาร 2549 เว็บไซต์ที่มีบทบาททางการเมืองช่วงขั้วได้รัฐบาลทักษิณอย่างแข็งขันก็ถูกปิดกั้นด้วยสาเหตุที่อ่อนไหวทางการเมือง ทั้งที่เป็นเว็บไซต์ฝ่ายขั้วได้รัฐบาล อย่างเว็บไซต์ FM9225.net, เว็บไซต์ไทยอินไซด์เดอร์ (นพพร ชูเกียรติศิริชัย, 2548) และเว็บไซต์ corruptionwatch.net (Ron, pen

⁵ มาตรา 37 แห่งรัฐธรรมนูญ ปี 2540 ระบุว่า “...การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อกัน จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

name, 2007) ซึ่งถือเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของเว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์ รวมทั้งตัวเว็บไซต์ผู้จัดการเองก็ถูกปิดกั้นอยู่ช่วงหนึ่ง (ปัญญากร อังศุวรรณ, 2549) และฝ่ายที่ทั้งไม่ได้ขับไล่อินเทอร์เน็ตหรือสนับสนุนรัฐบาลสุดใจอย่างเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็ถูกปิดกั้นเว็บบอร์ดไม่ให้ใช้เขียน/อ่าน การแทรกแซงอินเทอร์เน็ตที่กล่าวได้ว่าเป็นไปโดยถูกกฎหมาย (ตามการตีความของคณะกรรมการกฤษฎีกาตั้งกล่าวข้างต้น) ในช่วงการเคลื่อนไหวขับไล่อินเทอร์เน็ตนั้น ปรากฏเพียงครั้งเดียว คือ กรณีที่การขอข้อมูลผู้ที่โพสต์ข้อความหมิ่นศาลลงในเว็บพันทิปซึ่งสืบเนื่องจากคำตัดสินจำคุกคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.)

มิติเชิงสถาบันในที่นี้ มีได้หมายถึง เฉพาะตัวสถาบันที่เป็นองค์กรเท่านั้น แต่หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตทั้งระบบ ซึ่งถูกกำกับไว้ด้วยกฎหมายหรือกติกาแบบไม่เป็นทางการ กล่าวโดยภาพรวมแล้ว ระบบอินเทอร์เน็ตของไทยในเชิงสถาบันสามารถพิจารณาได้เป็น 2 ระบบ ระบบแรก (เป็นส่วนหลัก) คือ ส่วนที่เป็น “องค์กรผู้ควบคุมกำกับตามกฎหมาย (และกฏกติกา)” ประกอบด้วย องค์กรต่างๆ 4-5 องค์กร โดยที่ 3-4 องค์กรแรกเป็นหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรประเภทสุดท้ายเป็นผู้ดูแลระบบที่อยู่ในดังนี้

(1) กทข. มีหน้าที่กำกับกติกาและให้ใบอนุญาต ผู้ประกอบการโครงข่ายพื้นฐานอินเทอร์เน็ตและผู้ให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตประเภทต่างๆ เพื่อป้องกันการผูกขาดการค้าและเพื่อส่งเสริมการแข่งขันเสรีอย่างเป็นธรรม โดยใช้ พรบ.การประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2544 (แต่ก่อนหน้าที่จะมี กทข. นั้น กสท.ยังคงสามารถมีอิทธิพลในการควบคุมกำกับผู้ให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้อยู่พอสมควร) อย่างไรก็ตาม การให้บริการอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะในชั้นโครงข่ายพื้นฐานและชั้นช่องทางเข้าถึง ก็ยังอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมบริหารโดยใหญ่ไม่ก็รายเท่านั้น ดังแสดงให้หัวข้อที่แล้ว

(2) กระทรวงไอซีที และตำรวจไซเบอร์ ในฐานะผู้ดูแลเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมในอินเทอร์เน็ตทุกชนิด โดยมีอำนาจสั่งการต่อ ผู้ดำเนินการเว็บไซต์/เว็บบอร์ด/วิทยุออนไลน์/โทรทัศน์ออนไลน์ ผู้ให้บริการเว็บโฮสติ้ง ผู้ให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ให้ทำการปิดกั้นเว็บไซต์ไม่เหมาะสมได้

(3) กรมประชาสัมพันธ์ มีอำนาจกำกับเนื้อหาวิทยุและโทรทัศน์ของไทย ตาม พรบ.วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2498 ซึ่งสามารถตีความได้ว่ามีอำนาจกำกับ ผู้ให้บริการวิทยุออนไลน์และโทรทัศน์ออนไลน์ ได้ด้วยเช่นกัน

(4) เวบมาสเตอร์ ของเว็บไซต์หรือเว็บบอร์ดต่างๆ มีอำนาจในการกำกับพฤติกรรม รวมทั้งปิดกั้นหรือลบเนื้อหาบางส่วนของผู้ใช้บริการเว็บไซต์หรือเว็บบอร์ด โดยผ่าน “กฏกติกามารยาท” ในการใช้เว็บที่ตั้งกันขึ้นมา

บทบาทขององค์กรภาครัฐในฐานะเป็นผู้กำกับเชิงนโยบายอย่างกระทรวงไอซีทีและกทข.นั้น มีประเด็นปัญหาความเป็นการเมืองอยู่สูง ดังที่ทวิตต์เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “คำว่า yes กับ no กับ maybe มันเป็นเงินเป็นทอง ทำให้กล้าแสดงเงิน [บางครั้งบอก] no เอาไว้ก่อน ดีกว่าค่อย yes ก็ได้ คือ ได้เงินแล้วก็ yes เร็ว ๆ ก็ได้” (ทวิตต์ กอนันตกุล, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2552) การเปลี่ยนแปลงอำนาจการกำกับอินเทอร์เน็ตไทยจากกสท.ไปอยู่ในมือของกทข. การปรับโครงสร้างการให้ใบอนุญาตประกอบกิจการอินเทอร์เน็ตเป็น 3 ประเภท เพื่อป้องกันการใช้ข้อได้เปรียบในการเป็นเจ้าของโครงข่ายมาใช้เพิ่มส่วนแบ่งตลาด (ดูเพิ่มเติม อายุทธ์ จิรัชย์ประวีตร 2550) รวมทั้งกฎหมายและประกาศกทข.ที่เกี่ยวข้องซึ่งออกมาอย่างต่อเนื่อง นโยบายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงราคาถูกลงของกระทรวงไอซีที ล้วนมีผลต่อการเคลื่อนย้ายฐานอำนาจการควบคุมอินเทอร์เน็ตว่าจะไปอยู่ในมือใคร หรือจะกระจายอำนาจออกไปได้มากน้อยเพียงใดเช่นกัน

นอกจากนี้ แบบแผนความสัมพันธ์ขององค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องตามระบบแรก (คือ การที่คนกลุ่มหนึ่งเป็นตัดสินว่าเรื่องใดพูดได้) นั้น มีความเป็นไปได้ค่อนข้างมากที่จะเกิดการละเมิดเสรีภาพของผู้ใช้บริการทั้งที่เป็นผู้ให้บริการที่ต้องใช้บริการเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานลงไป (เช่น ISPs ต้องใช้บริการของผู้ให้บริการโครงข่าย เป็นต้น) และผู้ใช้ปลายทางสุด (end users) คือ ผู้อ่านเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เพราะผู้ตัดสินนั้น มีอำนาจค่อนข้างมาก แม้จะมีกฎหมายและกฎกติกาคอยกำกับอยู่ก็ตาม เพราะบางครั้งองค์กรเหล่านี้ แสดงบทบาทค่อนข้างเป็นไปในทางการควบคุมรักษาความสงบเรียบร้อยบนอินเทอร์เน็ต มากกว่าการให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะความคิดเห็นทางการเมือง และส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสถาบันกษัตริย์และความมั่นคงของชาติ ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังคงถกเถียงกันไม่ลงตัว (controversial issue) เพราะเป็นประเด็นที่มีความยืดหยุ่นในการตีความค่อนข้างสูงและแต่ละฝ่ายล้วนตีความกันไปในแต่ละแบบของตนเอง

ในทางปฏิบัติ อินเทอร์เน็ตไทยมีระบบขนิศที่สองรองรับอยู่ด้วย ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ระบบถ่วงดุลผ่านกระบวนการยุติธรรม” แบบแผนความสัมพันธ์ระบบนี้ไม่ค่อยได้รับความสนใจในแวดวงเกี่ยวกับการพัฒนาระบบเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไทยมากนัก แต่มีผลอย่างมากในทางการดำเนินธุรกิจ และโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและถูกปิดกั้นเซ็นเซอร์โดยองค์กรภาครัฐ⁶ ได้แก่

(1) ศาลแพ่ง: ผู้ประกอบการอินเทอร์เน็ตในชั้นต่างๆ (ผู้ให้บริการเนื้อหาอินเทอร์เน็ต, เว็บไซต์, ISPs, ชุมสายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศ, เกตเวย์เข้า/ออกต่างประเทศ, โครงข่ายภายในประเทศ, โครงข่ายเข้า/ออกต่างประเทศ) สามารถฟ้องร้องต่อศาลแพ่งได้ หากผู้ให้บริการหนึ่งๆละเมิดสัญญาการค้าบริการที่ทำกันไว้ตาม พรบ.ธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ (2544) อันเป็นกฎหมายกำกับการทางธุรกิจระหว่างผู้ให้บริการในชั้นต่างๆของระบบเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต

(2) ศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ: ผู้ประกอบการอินเทอร์เน็ตในชั้นต่างๆ (ดังกล่าวในข้อ (1)) สามารถฟ้องร้องต่อศาลปกครองหรือศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่ต้องชำระค่าเสียหายที่กระทำที่ควบคุมกำกับ (กรมประชาสัมพันธ์, กระทรวงไอซีที, ตำรวจไซเบอร์, กทช.) มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม โดยอ้างอิงสิทธิในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 (เช่น มาตรา 37, 39 หรือ 40 เป็นต้น) เพื่อขอให้ช่วยยับยั้งหรือยกเลิกคำสั่งหรือการใช้อำนาจในทางมิชอบได้เช่นกัน

4. สรุป

ระบบเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไทย ตามที่พิจารณาผ่านเมทริกซ์เทคโนโลยีกับอำนาจดังที่กล่าวมานี้ หากพิจารณาเฉพาะในมิติเชิงโครงสร้างเทคโนโลยีล้วนๆแล้ว จะมองไม่เห็นอะไรมากนัก แต่หากพิจารณาผ่านมิติเชิงการเป็นเจ้าของ/การเข้าถึงและเชิงสถาบันแล้ว จะทำให้เราเห็นถึงอำนาจเชิงโครงสร้างที่แฝงฝังอยู่มากมายภายในระบบอินเทอร์เน็ตของไทย ทั้งอำนาจในฐานะที่เป็นเจ้าของหรือในส่วนที่เป็นผู้ควบคุมทางเทคนิคของอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีในชั้นต่างๆของอินเทอร์เน็ต และอำนาจในฐานะที่เป็นผู้กำกับดูแลแบบแผนความสัมพันธ์ของกลุ่มองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำให้ระบบอินเทอร์เน็ตไทยทำงานได้เป็นปกติและมีเสถียรภาพ

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีการใช้อินเทอร์เน็ตเคลื่อนไหวทางการเมืองเกิดขึ้นครั้งหนึ่งๆ อำนาจเชิงโครงสร้างของอินเทอร์เน็ตไทยที่ซ่อนเร้นอยู่ในระบบมากมาย จึงแสดงตัวออกมาในแง่ที่ส่งผลในการเอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรค

⁶ ดูเพิ่มเติมกรณีการฟ้องศาลเพื่อขอความคุ้มครองชั่วคราวของเครือข่ายผู้จัดการเมื่อต้นปี 2549 ใน ศาลปกครองกลาง (2549)

ต่อการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อสื่อสารทางการเมืองอีกด้วย กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองผ่านเว็บไซต์แต่ละแห่งนั้น นอกจากจะต้องต่อสู้ทางความคิดกับฝ่ายอื่นแล้ว ยังต้องทั้งต่อสู้และ/หรือร่วมมือกับกลุ่มองค์กรอื่นๆ ที่ยึดกุมอำนาจเชิงโครงสร้างในแต่ละส่วนแต่ละชั้นของอินเทอร์เน็ตไทย เพื่อให้สามารถสร้างเนื้อหาทางการเมืองตามประสงค์ของตนและเผยแพร่เนื้อหาเหล่านี้ ผ่านโครงสร้างเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ไปถึงมวลชนผู้อ่าน/ใช้บริการ กลายเป็นปฏิบัติการทางการเมืองอันทรงพลังมากเพียงพอที่จะกระทบโครงสร้างอำนาจทางการเมืองในระดับภาพรวมตามทิศทางที่ตนเองประสงค์ได้อีกทอดหนึ่งด้วย⁷

หลังเหตุการณ์รัฐประหารปี 2549 โครงสร้างทางเทคโนโลยีของระบบอินเทอร์เน็ตไทย เกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ (1) การเพิ่มขึ้นอย่างมากมายของการควบคุมกำกับ กระทั่งเซ็นเซอร์ ปิดกั้น และจับกุมคุมขัง จากภาครัฐ โดยเฉพาะที่เป็นผลมาจาก พ.ร.บ.การกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสื่ออื่นๆ ขึ้นมาแทน อาทิเช่น หลักเกณฑ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามพรบ.ฉบับนี้ (ประกาศโดยกระทรวงไอซีที ในราชกิจจานุเบกษา เมื่อ 23 สิงหาคม 2550) ซึ่งกล่าวถึงแขนงวิชาใหม่ที่เรียกว่า “ความมั่นคงปลอดภัยของระบบสารสนเทศ” (information security) และการพิสูจน์หลักฐานทางคอมพิวเตอร์ (computer forensics) รวมทั้งปรากฏการณ์ไล่ล่า “เว็บหมิ่น” และจับกุมผู้เกี่ยวข้องในช่วงปี 2551-2552 อีกด้วย (2) การโจมตีทางเทคนิคของกลุ่มต่างๆ ในชั่วข้ามคืน และการออกแบบโครงสร้างทางเทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อรับมือกับการโจมตี (รวมถึงการเซ็นเซอร์ปิดกั้น) ดังกล่าว และ (3) การต่อสู้ของกลุ่มต่อต้านการเซ็นเซอร์ อาทิ กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์แห่งประเทศไทย (Freedom Against Censorship Thailand : FACT) กลุ่มพลเมืองเน็ตไทย (Thai Netizen) รวมถึงกลุ่มต่อต้านรัฐประหาร 2549 ต่างๆ อีกด้วย

ปรากฏการณ์เหล่านี้เผยให้เห็นได้อย่างดีถึงปฐมบทของความขัดแย้งและการต่อสู้เชิงอำนาจใน โครงสร้างระบบเทคโนโลยีสื่อใหม่ของไทย ทั้งในเชิงโครงสร้างเทคโนโลยี เชิงการเข้าถึง และเชิงสถาบัน ฯลฯ ที่ข้องเกี่ยวกับตัวแสดงหลากหลายในระดับต่างๆ เช่น ผู้ใช้เว็บบอร์ด, บล็อกเกอร์, เว็บมาสเตอร์, ผู้ให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต, ผู้ให้บริการโครงข่ายพื้นฐาน ฯลฯ และจะยิ่งทวีความซับซ้อนขึ้นไปอีกในอนาคต พร้อมกับพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่นับวันยิ่งซับซ้อนและซอกซอนมากขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งเป็นประเด็นข้อจำกัดของบทความวิจัยชิ้นนี้ และเป็นโจทย์วิจัยที่สมควรค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

บทความวิจัยชิ้นนี้ เป็นความพยายามหนึ่งในการเชื่อมโยงองค์ความรู้วิชาการระหว่างสาขาเทคโนโลยีกับสาขารัฐศาสตร์ เท่าที่ผู้เขียนพอจะมีประสบการณ์ในสาขาวิชาทั้งสอง ในวงวิชาการไทยยังไม่ปรากฏมีงานวิชาการที่พยายามสังเคราะห์ความรู้ว่าด้วยอำนาจเชิงโครงสร้างของระบบเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไทยโดยภาพรวม⁸ งานชิ้นนี้จึงถือเป็นความพยายามสังเคราะห์ตัวแบบขึ้นหนึ่งตัวแบบ ตัวแบบดังกล่าวอาจยังมีจุดอ่อนทั้งในแง่มุมมองเทคนิค/เทคโนโลยีและอาจยังไม่ครอบคลุมมิติเชิงอำนาจทั้งหมดเท่าที่มีอยู่จริง แต่ข้าพเจ้าหวังไว้ว่าตัวแบบที่สังเคราะห์ขึ้นนี้ น่าจะเพียงพอสำหรับการเปิดประเด็นสู่การถกเถียงโต้แย้งกันในหมู่ผู้มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตและนักวิชาการทางสังคมศาสตร์/รัฐศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจมิติเชิงอำนาจในโครงสร้างระบบอินเทอร์เน็ตไทย โดยการใช้ความรู้วิชาการแบบข้ามสาขาวิชา ให้มากขึ้นต่อไป

⁷ พิจารณาตัวอย่างของกระบวนการต่อสู้ภายในโครงสร้างอินเทอร์เน็ตไทยผ่านกรณีเว็บไซต์ต่อต้านรัฐบาลทักษิณได้ใน Chanchai (2010)

⁸ ที่ปรากฏให้เห็นเป็นเอกสาร เห็นจะได้แก่ บทสัมภาษณ์ของ อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล นักพัฒนาระบบ บริษัท Open Dream และสมาชิกของกลุ่ม Thai Netizen ปัจจุบัน(ดูเพิ่มเติมใน อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล 2550)

5. เอกสารอ้างอิง

- Chanchai Chaisukkosol (2010) “*The Internet & Nonviolent Struggle: The Anti-government movement in Thailand 2005-06*”, **Social Alternatives**. Issue 3. September.
- Chatchai Chan-in and Thaweesak Koanantakool (2002) **Internet Connectivity in Thailand (December 2002)** [Map]. Bangkok : Network Technology Lab, National Electronic and Computer Technology Center.
- Hackett, Edward J., Olga Amsterdamska, Michael Lynch and Judy Wajeman. (eds.) (2008) **Handbook of Science and Technology Studies**. MA : The MIT Press.
- Jamison, A. and Hård, M. (2003) “*The Story-lines of Technological Change: Innovation, Construction and Appropriation.*” in **Technology Analysis & Strategic Management**. Vol. 15, No. 1, 2003: 81-91
- Phusit Roongroj (2009) **Internet Connectivity in Thailand (January 2009)** [Map], Bangkok : Thaisarn3, Network Technology Lab (NTL), National Electronic and Computer Technology Center.
- Primas Taechashong, Kittiya Sringamphong and Thaweesak Koanantakool (2000a) **Internet Connectivity in Thailand (February 2000)** [Map], Bangkok : Network Technology Lab, National Electronic and Computer Technology Center.
- Ron (pen name) (2007) **Website censorship in Thailand - 2002-2007**, [Online]. Available from <http://www.2bangkok.com/blocked2.shtml> [2009, January 14]
- Winner, L. 1986. ‘Do artifacts have politics?’ in *The whale and the reactor : a search for limits in an age of high technology*, Chicago : University of Chicago Press
- กานต์ ยืนยง (24 กุมภาพันธ์ 2552) อดีตเจ้าหน้าที่ บริษัท อินเทอร์เน็ต ประเทศไทย จำกัด (มหาชน)., **สัมภาษณ์** กานต์ ยืนยง, กมล ท่าเรือรักษ์, เจริญรัตน์ สวานานนท์, สมเดช วงศ์จันทร์, และวิจักขณ์ เศรษฐบุตร (2548) **อุตสาหกรรมการให้บริการอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย : บทวิเคราะห์และประเด็นเสนอแนะเชิงนโยบาย** (รายงานประกอบการศึกษาวิชา ศ654 ธุรกิจกับการแข่งขันในตลาดโลก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ได้รับจากผู้เขียน.
- คณะกรรมการกฤษฎีกา (2549) อำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจในการปิดกั้นเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสมทางอินเทอร์เน็ต และของพนักงานสอบสวน ตามมาตรา 132 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, **บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา** (ลงวันที่ 6 กรกฎาคม 2549) กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
- ชาญชัย ชัยสุข โกศล (2552) **เทคโนโลยีกับการต่อสู่ทางการเมืองโดยไร้ความรุนแรง : ศึกษากรณีอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย**, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาร์ดาร์, เชีย อุดดิน (เขียน) ชาญชัย ชัยสุข โกศล และปรกรณ์ เลิศเสถียรชัย (แปล) (2552) **เปิดมิติวิทยาศาสตร์**, กรุงเทพฯ : โครงการสรรพสาส์น สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก,
- ทวีศักดิ์ กอนันต์กุล (3 สิงหาคม 2552) อดีตผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, **สัมภาษณ์**
- นพพร ชูเกียรติศิริชัย (2548) ลำดับเหตุการณ์กรณีการปิด 2 เว็บไซต์. **เว็บไซต์ประชาไท**, โพสต์เมื่อ 24 มิ.ย.2548
- ปัญญาภัทร อังศุวรรณ (2549) คู่มือการปิดเว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์, **ผู้จัดการออนไลน์**, 26 มกราคม 2549. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000011176>

พิรงรอง รามสูต และนิธิตา คณานิธินันท์ (2547) การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต (ในโครงการ การปฏิรูประบบ
สื่อ : การกำกับดูแลเนื้อหาโดยรัฐ การกำกับดูแลตนเอง และสื่อภาคประชาชน) กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัย
เพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

ภูมิจิต ศิระวงศ์ประเสริฐ (22 กรกฎาคม 2552) ประชาชนชมรมผู้ประกอบการธุรกิจเว็บ โฮสติ้งไทย, **สัมภาษณ์.**
ศาลปกครองกลาง (2549) คำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองเพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษา
หรือยกคำขอ คดีหมายเลขดำที่ 164/2549, 2 กุมภาพันธ์ 2549

โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์ (2545) **วิทยาศาสตร์ในสังคมและวัฒนธรรมไทย**, (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์) กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

อาทิตย์ สุริยะวงศ์กุล (2550) บทสัมภาษณ์, ใน **ปฏิรูปสื่อ : จดหมายข่าวคณะกรรมการณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ** ปี
ที่ 1 ฉบับที่ 3 ก.ย.-ต.ค. 2550, หน้า 8

อายุทธ จิรัชย์ประวีตร (2550) การกำกับดูแลกิจการโทรคมนาคม : **ทฤษฎีการแยกกำกับ กับนโยบายอินเทอร์เน็ต**
ของ กทช. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาฯ